

Maandenlang kleumen 'op elkaars lip'

3D-verfilming van de overwintering op Nova Zembla

Het verhaal van de overwintering in het Behouden Huys op Nova Zembla is bij vrijwel iedereen bekend.¹ De film vertelt de gebeurtenissen nog eens met als uitgangspunt het 'naer waarhey' geschreven verslag van Gerrit de Veer, een van de jongste bemanningsleden.

Anny Hartgerink is redacteur van Kleio.

► Zie ook Hans Gramberg, 'Hongerige ijsberen en snijdende kou. De overwintering op Nova Zembla verbeeld', *Kleio-5* (2011), 17-21.

Het verslag van Gerrit de Veer dat in 1598 werd gepubliceerd en onmiddellijk een bestseller werd, vormt de basis voor het filmverhaal, maar regisseur Reinout Oerlemans heeft er om dramatische redenen de nodige elementen aan toegevoegd. Zo is er een liefdesgeschiedenis in verwerkt om de jonge Gerrit een binding met thuis te geven; een motief om te overleven. Gerrit is verliefd op Catherina, de mooie dochter van dominee Plancius, een rijke en lastige man met veel invloed. Naast dominee is Plancius een vooraanstaand cartograaf en Gerrit is zijn leergierige assistent. Gezien de achtergrond van Gerrit (hij is een wees, zijn ouders zijn bij een brand omgekomen) lijkt een verbintenis met Catherina onmogelijk. Plancius is een van de initiatiefnemers van de reis van expeditieleider Willem Barentsz. Ze willen de noordoostelijke vaarroute naar het Oosten ontdekken. Samen stippelen ze de zeereis uit met als uiteindelijk

doel China, Japan en India. Handel met het Oosten levert veel geld op en dat kan de verarmde Republiek wel gebruiken in de oorlog tegen de Spanjaarden. Eerdere ontdekkingsreizen via de noordoostelijke vaarroute zijn mislukt, Barentsz krijgt in 1596 een laatste kans. Zielsgelukkig is Gerrit als hij een plaats aan boord van het schip weet te bemachtigen. Ervaring op zee heeft hij niet, maar Plancius heeft hem aanbevolen bij Barentsz en Van Heemskerck, de kapitein. Voor Gerrit is het een mooie manier om Plancius te laten zien dat hij de liefde van Catherina waard is. De zeereis is een voortdurende strijd voor hem. Niet alleen is er het gevecht tegen de barre weersomstandigheden, maar hij moet zicht ook zien te handhaven tussen de 'door alle wateren gewassen' zeelieden, die hem als jongste bemanningslid volstrekt niet serieus nemen. Gerrit is het mikpunt van spot en plagerijen. Hij kan alleen rekenen op de steun van Jan, ook een weesjongen, die hem helpt de grootste conflicten te omzeilen.

Overwinteren

De reis verloopt redelijk voorspoedig en het lukt Van Heemskerck om de orde op het schip te handhaven. De serieuze problemen ontstaan als het schip in de buurt van Nova Zembla komt: extreme kou, drijvende ijsbergen en onduidelijkheid over de te varen route. Barentsz'

kennis van de Karische Zee is ontoereikend. Tussen Barentsz en Van Heemskerck ontstaan flinke ruzies die de bemanning niet ontgaan. Uiteindelijk weet Van Heemskerck de noordelijke punt van Nova Zembla te rondenvoeren, waarna het schip muurvast komt te zitten in het ijs en dreigt te worden gekraakt door de aangroeiende ijsvlakte. Er zit niets anders op dan de boot te verlaten. Op een redelijk vlak deel aan de noordoostkust van Nova Zembla wordt in anderhalve maand het Behouden Huys gebouwd, een hut die tot het voorjaar 1597 bescherming moet bieden tegen de ijsberen en het strenge poolklimaat. De omstandigheden zijn onmenselijk en de moeilijkheden stapelen zich op: de uitzonderlijke kou, eindeloze sneeuwstormen, gebrek aan proviand, ziekte en vooral de aanwezigheid van de andere

mannen. Maandenlang met te veel mensen bivakkeren in een kleine ruimte zonder enige privacy is nauwelijks vol te houden.

De gedachte aan de bloedmooie Catherina houdt Gerrit op de been. Denkt ze ook aan hem? Wacht ze op hem? Zal hij ooit terugkeren naar Amsterdam?

Mannen met lef

Oerlemans heeft de moeite genomen om de historische elementen in de film zo correct mogelijk weer te geven. Zo is het Behouden Huys getrouw nagebouwd aan de hand van foto's en tekeningen die zijn gemaakt tijdens de archeologische opgravingen op Nova Zembla in 1995. Delen van het schip werden in een enorme loods gereconstrueerd en een van de twee sloepen waarin de terugreis is gemaakt, is authentiek (afkomstig van een museum op Terschelling). Voor het maken van de kleding en accessoires werden de foto's, die de archeologen hadden gemaakt van de teruggevoonden resten, zorgvuldig bekeken: broeken, mutsjes, schoenen, riemen en zelfs knoopjes werden zo exact mogelijk uitgezocht of anders precies nagemaakt.

Maar waarheidsgetrouw is het verslag van Gerrit de Veer niet verfilmd. In zijn *Waerachtighe Beschryvinghe* schreef Gerrit opvallend veel over

de 'witte' beren. Waarschijnlijk was hun aantal in de zestiende eeuw groter dan nu, maar in de film is van de ijsberen jammer genoeg nauwelijks iets te zien. Wel gaat er voortdurend dreiging van hun aanwezigheid uit, wat de nodige onrust in het Behouden Huys veroorzaakt. De regisseur had de geweldige ruzies tussen Barentsz en Van Heemskerck meer kunnen uitbuiten. Er wordt vrij makkelijk aan het conflict voorbij gegaan, terwijl het vermoedelijk veel spanning aan boord heeft gegeven. De oorspronkelijk zestien koppen tellende bemanning zal ongetwijfeld partij hebben gekozen voor de expeditieleider óf voor de kapitein.

Nova Zembla werd aangekondigd als een historische avonturenfilm en zelfs bestempeld als een spektakelfilm, maar de echte spanning en sensatie ontbreken. Af en toe is er een aangrijpend fragment, maar een spectaculaire avonturenfilm is *Nova Zembla* zeker niet. Meer een stoere mannenfilm, een verhaal over mannen met lef, verweven met een romantische verhaallijn.

Nova Zembla is absoluut een onderhoudende en informatieve film en vertelt, behalve de geschiedenis van de overwintering, een verhaal over onzekerheid, mentale groei, doorzettingsvermogen en overlevingsdrang. ■

Nova Zembla (2011), 108 minuten

Regisseur: Reinout Oerlemans

Cast: Robert de Hoog als Gerrit de Veer, Derek de Lint als Willem Barentsz, Victor Reinier als Jacob van Heemskerck, Jan Decleir als Petrus Plancius, Doutzen Kroes als Catherina Plancius

Nova Zembla is vanaf 20 maart 2012 op dvd verkrijgbaar.

Bruikbare fragmenten

- Plancius is bezig de reis op zeekaarten uit te werken en gebruikt daarvoor zeer eenvoudige meetapparatuur zoals een astrolabium. Mooi om aan leerlingen te laten zien hoe simpel het navigeren in de zestiende eeuw ging. Het verklaart waarom de uitgestippelde route niet correct was.
- Het schip vertrekt uit de haven van Texel of Vlieland waar de bemanningsleden per sloep naartoe zijn gebracht. Alle grote schepen van de VOC vertrokken vanaf een van de eilanden. De haven van Amsterdam was alleen bedoeld voor de overslag van goederen.
- Het moment waarop Gerrit de Veer aanmonstert en afscheid moet nemen van Catherina. Hieraan kan een deel van de zeereis worden gekoppeld dat het onverschrokken zeemansleven toont.
- De botsing met de eerste ijsschotsen, de beelden van de bevroren zee en uiteindelijk het schip dat vastzit tussen de ijs met alle onrust die dat onder de bemanningsleden geeft.
- De kern van het verhaal: de bouw van het Behouden Huys en de overwintering op Nova Zembla met alle problemen en onderlinge spanningen.
- Een deel van de terugreis in de open boten en de dood van Willem Barentsz.
- De aankomst en ontvangst in Amsterdam.

Nova Zembla geeft de gebeurtenissen keurig in chronologische volgorde weer. Handig is de alwetende verteller in de film die zo nu en dan de geschiedenis aan elkaar praat. Vaak wordt een geografische kaart met de gevaren route in beeld gebracht. Een mooi didactisch hulpmiddel!

Mocht u de film met leerlingen in de bioscoop in 3D zien, dan biedt dat wel wat extra's wat betreft beleving. Als kijker zit je bijna 'in' de film, je bent meer betrokken bij wat er zich afspeelt. Mijn 3-atheneumleerlingen vonden het verreweg de mooiste film die ze tot nu toe hebben gezien over een historisch onderwerp.